

Н.І.САМОЙЛЕНКО *

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КИТАЙСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ (за матеріалами XXII Міжнародного конгресу історичних наук, м. Цзінань, 23–30 серпня 2015 р.)**

Розглядається розвиток історичної науки в Китайській Народній Республіці від початку проголошеної 1978 р. політики реформ та відкритості до XXII Міжнародного конгресу історичних наук, що відбувся влітку минулого року. Національна наука успішно виконує свої соціальні функції та розвивається у відповідності до основних тенденцій світової історіографії. У статті наведено ряд сюжетів, які це підтверджують.

Ключові слова: теорія історичного знання, історіографія, глобальна історія, XXII Міжнародний конгрес історичних наук, соціальні функції науки, Китайська Народна Республіка.

Історія освоювала свій предмет упродовж тисячоліть та завжди була й залишається наукою, яка користується соціальним попитом. Особливо актуальні питання розвитку історичного знання у суспільствах, що переживають радикальні зміни за життя одного покоління. У такій ситуації адекватне знання про минуле може стати чи не найнадійнішим засобом збереження самоідентифікації будь-якої соціальної спільноти. Не виняток із цього й сучасна китайська історична наука. Вона переживає суттєві зміни¹ у відповідності до започаткованої 1978 р. політики реформ та відкритості. З іншого боку, дослідники минулого в Китайській Народній Республіці (КНР), де при владі перебуває комуністична партія, активно реагують на зовнішні впливи, пов'язані зі світовими тенденціями розвитку самої історії як науки 1960 – початку 1990-х рр. Саме на теоретичний багаж зазначеного періоду спираються сучасні фахівці в галузі історичного наративу. За спостереженнями російських дослідників, це була доба радикального оновлення та методологічного переоснащення історичної науки, характерними рисами якого виявилися міждисциплінарність, поява чисельних історичних субдисциплін, формування конвенціонального списку корпусу класиків (міждисциплінарного), повернення науки до читача, виразна методологічна рефлексія².

У Китаї, єдиній у світі країні з безперервною впродовж 5 тисячоліть матеріальною цивілізацією, історія вже 2,5 тис. років тому мала стійку писемну

* Самойленко Наталія Іванівна – кандидат історичних наук, доцент, Всеукраїнська асамблея болгар України, радник (Одеса)
E-mail: NatashaSam5@mail.ru

** Автор вважає своїм приємним обов'язком висловити подяку Шаньдунському університету (м. Цзінань) за грантову підтримку участі у XXII Міжнародному конгресі історичних наук.

¹ Thirty years of Chinese history / Ed. by Zh.Haipeng. – MCM Prime, 2015. – P.1; Wang Weiguang, President of Chinese Academy of Social Sciences: Speech at the Opening Ceremony of the 22nd International Congress of Historical Sciences // The 22nd International Congress of Historical Sciences. – Bulletin II. – 2015, 23 August. – P.13.

² Савельева И.М. Исторические исследования в XXI веке: теоретический фронт // Диалог со временем. – Вып.38. – Москва, 2012. – С.25–53; Орлов И.Б. «Человек исторический» в системе гуманитарного знания. – Москва, 2012. – С.8–9; Репина Л.П. Историческая наука на рубеже XX–XXI вв.: Социальные теории и историографическая практика. – Москва, 2011. – С.17.

традицію та закладала основи інтерпретації минулого з китаєцентричних позицій. За обставин цивілізаційної автономії країни сформувалася специфічна риса самосвідомості, яку умовно можна назвати історизмом, що виявив себе у схильності фіксувати в літописах усі події та шукати істину сьогодення в минулому³. Стабільно високий інтерес до історії зберігся й у сучасному Китаї. Згідно з соціологічними дослідженнями, що проводилися 2006 р. у 29 провінціях країни, 92,5% респондентів відповіли схвально на питання: «Чи цікавитеся ви історією?»⁴. Це послужило причиною, чому професійні історики навіть ставили в порядок денний завдання ствердити таку систему початкової історичної освіти, яка інтегрувала б школу, родину, громадськість⁵.

Своєрідну данину традиції тісного спілкування китайського суспільства з минулим було віддано й на XXII Міжнародному конгресі історичних наук, що відбувся 23–30 серпня 2015 р. в китайському місті Цзінань (провінція Шаньдун). У привітальному листі голови КНР Сі Цзіньпіна на адресу учасників цього форуму підкреслювалося, що «саме історія є нашим найкращим учителем»⁶. У своєму виступі на церемонії відкриття віце-прем'єр Держради КНР Лю Яньдун також наголосила, що розуміння сучасного Китаю потребує знання минулого⁷. Зауваження очільника держави: «Наші люди докладають зусиль для досягнення китайської мрії про оновлення китайської нації. Для досягнення цієї мрії ми маємо вчитися в минулого та черпати досвід різних цивілізацій»⁸ свідчить про відкритість самосвідомості. До того ж тему дискусій «Китай у глобальній перспективі», винесену на обговорення у програмі конгресу у числі чотирьох провідних, Сі Цзіньпін та Лю Яньдун оцінили як одну з головних⁹. Отже політичні лідери зафіксували послідовну (проте це не виключає багатоплановості) позицію держави щодо історії як минулого та як науки й, вочевидь, професіональних істориків.

Керівництво країни певну увагу приділяє ролі історичного знання у житті людської спільноти. Зміст його в китайському суспільстві, як у будь-якому іншому¹⁰, диктується визнаними в конкретному соціумі функціями історії. Вони задають мету та правила конструювання минулого. На рівні держави саме історичні розвідки на XXII Міжнародному конгресі історичних наук було розцінено як фундамент усіх соціальних наук. Знання минулого має висвітлити розуміння сучасного¹¹ (іншими словами: сприяти його легітимації). Загальна модель науки китайської історії вимальовувалася як дослідження наполегливих зусиль

³ Девятков А. Китайская цивилизация как феномен мировой истории // Арт & Факт: Электронный журнал. – 2007. – №4 (8) [Електронний ресурс]: http://artifact.org.ru/index2.php?id=353&Itemid=4&option=com_content&page=0&pop=1&task=view

⁴ Thirty years of Chinese history. – P.821.

⁵ Ibid. – P.824.

⁶ Congratulatory Message from President Xi Jinping to the 22nd International Congress of Historical Sciences // The 22nd International Congress of Historical Sciences. – Bulletin II. – P.1.

⁷ Yandong L. Speech at the Opening Ceremony of the 22nd International Congress of Historical Sciences // Ibid. – P.5.

⁸ Congratulatory Message from President Xi Jinping... – P.1.

⁹ Ibid.; Yandong L. Speech at the Opening Ceremony... – P.4.

¹⁰ Савельева И.М., Полежаев А.В. Теория исторического знания. – Санкт-Петербург, 2008. – С.356.

¹¹ Yandong L. Speech at the Opening Ceremony... – P.6.

і постійних інновацій, розвитку цінності інтеграції та миру (стану без війни), а також підсумку взаємодії різних етносів, що абсорбували досягнення іноземних культур¹². Ураховуючи зовнішні чинники впливу на зміст моделі у сучасному світі, було зазначено, що новий тип міжнародних відносин, сфокусованих на співпраці та досягненні взаємовигідного результату, сприятиме обміну між цивілізаціями, їх взаємному вивченню та гармонійному співіснуванню¹³. Спираючись на це, співтовариство професійних дослідників минулого було закликано взяти участь у вирішенні трьох важливих завдань: 1) на ґрунті рівноправного діалогу, виходячи з важливості глобальних перспектив, наполегливо зміцнювати міжнародне співробітництво у сфері академічних досліджень; 2) послідовно стверджувати гармонію у взаємодії та спільному вивченні різних цивілізацій, у процесі чого історичне знання й історики мають відігравати критичну та незамінну роль; 3) бути наполегливими в наслідуванні традицій і зміцненні безперервного інноваційного розвитку задля загальної довіри, консолідації соціального та культурного фундаментів відносин, що притаманні державі¹⁴. Історики мають відіграти важливу роль у створенні яскравого майбутнього для всього людства, а визначення завдань історичної науки – вивчити відносини людини з природою¹⁵ – спиралося на тлумачення змісту історичного процесу як скарбниці людського досвіду й мудрості предків¹⁶.

Ідеї та міркування політичного керівництва КНР конкретизував авторитетний представник професійного співтовариства дослідників минулого президент Академії суспільних наук Ван Вейгуан, який побачив місію фахівців та їх завдання стосовно сучасної історії Китаю в наступному: 1) дотримуватися адекватних поглядів на історичний процес і методологію досліджень; 2) усебічно узагальнювати досвід та уроки історії; 3) бути здатним слідувати історичній істині при з'ясуванні історичних міфів, законів, у збагаченні знання про минуле. Кінцева мета історичних розвідок – слугувати процвітанню країни та оновленню нації¹⁷.

Зазначені підходи щодо змісту та призначення історії як науки кореспондуються з основною парадигмою сучасного історичного знання у світі загалом. Адже той факт, що зараз воно дедалі більше трансформується з позиції тлумачення історії як процесу становлення й розвитку людини в єдності її біосоціальної та духовної природи, загальноновизнаний. Вочевидь, що національна історична наука в будь-якій країні глобалізованого світу в тому чи іншому ступені зафіксувала цей процес, про що опосередковано свідчить і програма XXII Міжнародного конгресу історичних наук.

У цьому зв'язку виникає закономірне питання щодо перспектив розвитку історичного знання та виконанням ним своїх соціальних функцій за умов, коли воно поставлене перед необхідністю одночасно відповідати на виклики докорінних змін у середині країни та новації в розвитку самої науки.

¹² Yandong L. Speech at the Opening Ceremony... – P.4–5.

¹³ Ibid. – P.6.

¹⁴ Ibid. – P.7.

¹⁵ Congratulatory Message from President Xi Jinping... – P.1.

¹⁶ Wang Weiguang, President of Chinese Academy of Social Sciences: Speech at the Opening Ceremony... – P.13.

¹⁷ Ibid. – P.14.

Не претендуючи на всебічну й вичерпну відповідь на це питання стосовно Китаю, ми спиралися на матеріали конгресу та особисті спостереження. Важливим джерелом та надзвичайно цікавим полем пошуку відповіді також стала збірка, присвячена 30-річному розвитку китайської національної історичної науки за добу реформ і відкритості¹⁸. Представлені автори – визнані в академічних колах науковці, які презентують найбільш актуальні в національній науці галузі досліджень¹⁹ (китайські археологія, регіональна, національна, економічна, культурно-інтелектуальна історія, історична географія, історія фронтиру²⁰, історична урбаністика, історія релігії, техніки, світових воєн тощо).

Носієм усіх процесів, що визначають можливості розвитку науки та її функціональний стан, безсумнівно, є кадровий корпус, найгіднішим чином представлений на конгресі. Китайську науку репрезентували дві третини попередньо зареєстрованих учасників. У роботі форуму взяли участь представники всіх генерацій істориків. Китайські фахівці підготували доповіді та презентації на майже 90 різноманітних сесій зі 170, а також брали участь в організації роботи й у дискусіях багатьох приєднаних сесій, круглих столів, спеціалізованих тем, двох головних тем, під час засідань чисельних міжнародних афілійованих організацій і міжнародних комісій. Саме від готовності кадрового корпусу відгукнутися на нові ідеї багато у чому залежить розвиток науки. Сформувати й розвинути таку рису покликана система фахової підготовки.

У країні створено розгалужену мережу історичної освіти, яка розпочинається з середньої школи та має неперервний характер. Унаслідок чисельних перетворень, подолання хаосу, що настав після «культурної революції», на початок ХХІ ст. ствердилася модель початкової історичної освіти, яка спиралася на адаптований американський варіант навчальних планів вивчення суспільних наук у школі²¹. Університетська історична освіта також активно засвоює досвід історичної науки інших країн, у тому числі завдяки безпосереднім академічним зв'язками. Спеціальні фонди («The National Social Science Foundation» та засновані міністерством освіти КНР освітньо-наукові програми) не тільки фінансово підтримують університетські наукові розвідки з національної та всесвітньої історії, але й прискорюють спеціалізацію, стандартизацію досліджень у цій галузі²². Як наслідок інновацій загальна кількість випускників, які мали фахову підготовку з історії, за період 1997–2006 рр. досягла 144 269²³. Це дозволяє стверджувати про наявність стабільної кадрової бази, здатної, з одного боку, виконати важливе завдання шкільної історичної освіти в національній системі освіти – формування патріотизму, з іншого – зробити внесок у реалізацію суспільних функцій науки про минуле, на яких акцентують китайські

¹⁸ Thirty years of Chinese history.

¹⁹ Chinese History towards the World: The New Book Launch and Forum of 30 Years of Chinese History // The 22nd International Congress of Historical Sciences. – Bulletin III. – 2015, 24 August. – P.26.

²⁰ Винарчук Т.В. Національний контекст концепції фронтиру в українській історіографії // Наукові праці Запорізького національного університету. – Вип. XXXVI. – Запоріжжя, 2013. – С.211–213.

²¹ Thirty years of Chinese history. – P.801.

²² Ibid. – P.817.

²³ Ibid. – P.811.

професійні історики, а саме: вдосконалення рис національної культури, зміцнення національної згуртованості та ідентичності²⁴.

Розвиток історичної освіти всіх рівнів такими чином, щоб вона відповідала вимогам часу, став предметом обговорення на паралельній конференції історичних наук конференції деканів історичних факультетів та комітету з управління шкільною історичною освітою при міністерстві освіти КНР. Ця національна конференція була введена в рамки форуму, щоб її учасники могли обмінятися думками з китайськими та закордонними експертами. Дискусія видалася надзвичайно жвавою та емоційною. У ході її, так само, як і в доповідях, висувалися цілком конкретні пропозиції щодо вдосконалення підготовки фахівців, зокрема поправки до «Національного стандарту якості викладання історії у вищих навчальних закладах». Цікаво, що на перше місце у цьому зв'язку заступник директора департаменту вищої освіти міністерства вищої освіти Китаю Лю Гюцин разом із підтримкою реформи методів викладання історії, удосконалення професійних рис викладачів висунув завдання посилити вивчення та викладання історичного матеріалізму. Останнє, вочевидь, не суперечить вимогам часу в галузі історичної освіти, як її бачить держава²⁵.

Історична наука у КНР спирається на доволі розвинену інфраструктуру, представлену дослідницькими інституціями (від національних до місцевих) – як державними, так і недержавними, системою наукових форумів різного рівня, спеціалізованою періодикою, професійними товариствами дослідників минулого, заснованими на різних етапах китайської історії нового й новітнього часу. Серед державних дослідницьких установ важлива роль належить утвореній у 1977 р. Академії суспільних наук, яка складається з п'яти дослідницьких інститутів та одного центру й має на меті «забезпечити процвітання соціальних наук»²⁶ у країні. Загальнонаціональними є низка інших державних наукових установ, а саме Комітет з вивчення культурних та історичних фактів, Центр дослідження історії партії при Центральному комітеті Комуністичної партії Китаю, Консультативна група з архівування на місцях, Національний музей Китаю, Інститут історії природничих наук Китайської академії наук. До них слід долучити численні історичні факультети, історичні інститути та школи у системі університетів, які мають власну тематичну спеціалізацію. При підтримці держави та правлячої партії було засновано розгалужену мережу неурядових академічних товариств й організацій. Вони масово почали засновуватися з проголошенням курсу реформ та відкритості. Їх діяльність спрямовувалася на дослідження як національної, так і всесвітньої історії. Найбільш масовою поміж них є Товариство китайських істориків. Практично всі академічні неурядові організації проголосили основним правилом своєї діяльності гасло «Нехай квітнуть сотні квітів, нехай сотні наукових шкіл дискутують»²⁷. Така образна форма визначення організаційного принципу існування в Китаї нікого не дивує та розглядається як природна. Цей заклик було повністю реалізовано китайськими істориками. Дискусії,

²⁴ Thirty years of Chinese history. – P.818.

²⁵ Conference of the Committee of Teaching Guidance on History // The 22nd International Congress of Historical Sciences. – Bulletin II. – P.22.

²⁶ Thirty years of Chinese history. – P.739.

²⁷ Ibid. – P.781.

що розгорнулися незабаром після «культурної революції», започаткували сучасний етап розвитку історичної науки в Китаї²⁸ та стали його характерною особливістю.

Отже за умов принципових змін у житті суспільства проблема пошуку нових шляхів реконструкції минулого чітко усвідомлюється як державним керівництвом, так і професійним співтовариством дослідників. Держава не тільки створює сприятливий клімат для здійснення історичних пошуків, але фінансово підтримує науку. У Китаї збереглася традиція, за якої держава/правляча партія формулює зміст запиту щодо історичних студій, проте він не має всеохоплюючого характеру й навіть якщо виступає у вигляді політичної кон'юнктури, то не передбачає заздалегідь заданої відповіді на питання.

Як кореспондуються суспільні запити та наукові дослідження китайських істориків, дозволяє з'ясувати вивчення Другої світової війни. Адже конгрес відбувався напередодні відзначення чергового ювілею її завершення. Підготовка до 70-ї річниці цієї знаменної події відбувалася на найвищому рівні. У 1980 р. було засновано Китайську асоціацію досліджень історії Другої світової війни²⁹, яка видає свій інформаційний бюлетень. Безсумнівний прогрес політики реформ та відкритості до кризи 1989 р. та ствердження країни як світової наддержави в подальшому закономірно передбачали пошук історичних коренів цього, у тому числі з'ясування внеску Китаю в перемогу. Результатом роботи істориків стали 1054 назви книжок на зазначену тему, ще 724 було перекладено з іноземних мов³⁰. Сформувалося співтовариство професійних істориків, які вивчали події війни. Воно відзначається стабільністю складу, що не виключає кількісного зростання. Запроваджено практику безперервного наукового обміну як у країні, так і за її межами. Це вможливило повноправне членство (з 2005 р.) в Міжнародному комітеті з історії Другої світової війни.

Що вже вдалося зробити дослідникам минулого у КНР для власного прочитання історії Другої світової війни за 30 років реформ і відкритості? Станом на 2005 р. вийшли друком понад 120 назв книжок різних жанрів, у тому числі 5-томна «Історія Другої світової війни» (1995 р.), а також сотні спеціальних розвідок³¹. Фахівці сконцентрували увагу на таких основних проблемах:

1. *Гене́за війни*. Спостерігається певна еволюція поглядів стосовно відповіді на питання про її корені: від фашизму (у 1980-х рр.), «миротворчої» політики західних демократій та радянської передвоєнної дипломатії до вад Версальсько-Вашингтонської системи.

2. *Дата початку*. Найчастіше обговорюються події 7 липня 1937, 1 вересня 1939 або порушується питання про «поступову еволюцію» від 1931 до 1939 рр.

3. *Характер війни*. Від її початку та до самого завершення визначається як антифашистський.

4. *Поразка та капітуляція Франції* відразу стала однією з найбільш суперечливих проблем, зумовленою взаємодією багатьох факторів: нестабільна політична ситуація, захоплення фашистських сил, проведення політики

²⁸ Ibid. – P.1.

²⁹ Ibid. – P.780.

³⁰ Ibid. – P.179 (дані за 1985–2006 рр.).

³¹ Ibid. – P.186.

умиротворення, уповільнення розвитку та відставання економіки, пацифізм, занепад «національного духу», помилки у суто військовому аспекті тощо.

5. *Поразки СРСР* на початковій стадії німецько-радянської війни пояснювалися військово-політичними, дипломатичними, економічними факторами, які були не на користь Москви. Відповідальним за це вважається персонально Й.Сталін.

6. *Перл-Гарбор* пов'язувався зі стратегією ізоляціонізму президента Ф.Д.Рузвельта, що виявилася помилковою.

7. *Атомне бомбардування Японії*. Стосовно цієї проблеми мала місце певна еволюція позицій: від спрощеного тлумачення про наміри наблизити перемогу антифашистських сил до планів США вплинути на післявоєнну перебудову світу.

8. *Китайська антияпонська війна та її роль і місце у світовій антифашистській війні* (саме в такій редакції китайські дослідники розглядають це питання). Ствердилася думка про вирішальну роль Китаю, який користувався дієвою підтримкою членів антигітлерівської коаліції, в опорі японській фашистській агресії в Азії та в кінцевій поразці японського фашизму.

Проте остання теза не набула широкого визнання за межами країни. Якщо брати загалом весь комплекс проблем Другої світової війни у сучасній китайській історичній науці, то здебільшого зусилля дослідників минулого зосереджуються на вивченні антияпонської війни, натомість проблемам Другої світової саме як глобального зіткнення приділяється менша увага³². Вочевидь, таке тематичне співвідношення стало однією з причин, чому голова КНР Сі Цзіньпін наголосив на недостатності зусиль істориків у висвітленні масштабів і міжнародного значення битв на китайському фронті³³, адже країна зазнала значних втрат – 35 млн осіб³⁴. Це визнають й іноземні дослідники. Так, на зазначену обставину безпосередньо вказував британський фахівець Р.Міттер, який у 2013 р. видав спеціальну працю³⁵. Із ним солідарні й китайські історики. За словами президента Китайської асоціації досліджень Другої світової війни Гу Декуня, внесок Китаю у загальну перемогу недооцінено. Несправедливо, що жертви цієї країни не представлено у західному історичному наративі³⁶, що вона перетворилася на «забутого союзника». При всьому цьому китайські історики визнають: їхня країна – не єдиний головний учасник війни, але провідна сила антияпонського опору в Азії.

Отже питання про місце Китаю у глобальному протистоянні потребує свого подальшого вивчення. У цьому зв'язку Гу Декунь у рамках роботи конгресу заявив тему доповіді «Спадщина Другої світової війни: дослідження територіальної політики Японії на ранньому повоєнному етапі та причина територіальних конфліктів у Східній Азії». Вочевидь, на китайських істориків очікує значна праця задля ствердження у світовому історичному наративі їхніх спостережень і висновків стосовно ролі власної країни у Другій світовій війні.

Активні академічні обміни, суттєві зміни в науковій інфраструктурі

³² Thirty years of Chinese history. – P.181.

³³ [Електронний ресурс]: <http://www.ng.ru/world/2015-08-20/7>

³⁴ [Електронний ресурс]: <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/china-watch/culture/11801541/british-historian-book-china-war-sacrifices.html>

³⁵ [Електронний ресурс]: <http://www.orinst.ox.ac.uk/staff/ea/chinese/rmitter.html>

³⁶ [Електронний ресурс]: http://www.ng.ru/world/2015-08-20/7_china.html

створили сприятливі умови для розвитку історіографічних досліджень, філософії історії, теорії історичного знання, які на сучасному етапі можуть слугувати свого роду маркером рівня розвитку й характеру національної традиції вивчення минулого. Новації в історіографії мали місце за умов неухильного дотримання матеріалістичної концепції історичного процесу³⁷, звільненої від лівацьких наслідків «культурної революції». Самі китайські дослідники вважають зазначену наукову дисципліну у сучасному розумінні відносно молодого на національному підґрунті³⁸. Вони пов'язують її зародження з формуванням у самостійну галузь упродовж 1920-х рр. завдань історичних досліджень, приаманних історіографії, тоді як в Європі історіографія, окрема наукова дисципліна модерної доби, склалася в першій половині XIX ст. Найбільш характерними рисами цієї галузі історичної науки в Китаї за умов політики реформ та відкритості, на думку місцевих фахівців, є три основних принципи: новий розвиток, нові досягнення, нове бачення. Перший передбачає розширення дослідницького поля за рахунок деяких раніше заборонених тем або тем, що взагалі ігнорувалися. Другий символізує здобуття різноманітними дослідницькими групами наукових результатів. Найбільш складне й багатопланове тлумачення третього принципу. Під «новим баченням» розуміється вагомий прогрес у дослідженні філософії історії. Показниками цього поступу, по-перше, вважається дальше вдосконалення «розуміння істориками марксизму, ленінізму, ідей Мао Цзедуня, яке виступає результатом зростання їхньої кваліфікації та розширення горизонтів у застосуванні історичного матеріалізму як основи історичних досліджень»³⁹. По-друге, історики мають стати більш свідомими національної специфіки, аналізуючи філософський спадок китайських історичних розвідок. По-третє, фахівці у КНР повинні розширювати наукові межі, адаптуючи дослідження іноземних спеціалістів із філософії та методології.

Можна припустити, що екстраполяція ідеологічних гасел відносно методологічних засад наукових досліджень на наукову теорію та практику після хаосу «культурної революції» була просто неминучою за умов монополії Комуністичної партії Китаю, вона покликана забезпечити безперервність розвитку наукової традиції. Розуміння «марксизму, ленінізму, ідей Мао» як показника зростання професійної кваліфікації виступає свого роду профілактикою ідейних коливань у непримиренних суперечностях наукового пошуку та залишає за дослідником право на творчість. До того ж слід пам'ятати, що всі зміни у країні (в тому числі й у сфері соціогуманітарних знань), навіть за наявності суттєвого впливу західної моделі господарювання, відбувалися на власній цивілізаційній основі під «парасолькою» конфуціанства. Європейські дослідники визнають, що характерною рисою останнього слід уважати відсутність протистояння інтелігенції та влади. За спостереженнями О.О.Салати, «освічена людини є включеною в державну систему і направляє свої зусилля на її підтримку, а не на критику і руйнування» – на відміну від західного варіанту цивілізаційного розвитку⁴⁰.

³⁷ Thirty years of Chinese history. – P.2.

³⁸ Ibid. – P.485.

³⁹ Ibid. – P.486.

⁴⁰ Салата О.О. Реалізація ідей конфуціанства в глобалізованому світовому просторі // Наукові праці історичного факультету Запорізького університету. – Вип. XXXVI. – С.294.

Диверсифікація предметного поля історичних досліджень, тенденція до перегляду епістемологічних принципів історичного знання дозволили систематизувати в монографічних студіях розвиток національної історіографії та виявили своїм наслідком стійку тенденцію до збільшення їх чисельності впродовж 1980–1990-х рр. Мало місце також зростання уваги дослідників до узагальнення в межах історіографічних розвідок вивчення історії імператорських династій, етнічних груп, теорії історичного знання. У 1990-х рр. китайські історики окреслили головні зміни в національній історичній науці другої половини ХХ ст., котрі стосувалися конфлікту між прибічниками історизму та «класової боротьби». До того ж вони зафіксували появу нової провідної тенденції історичних студій після хаосу «культурної революції» – від «повертаючись до Маркса» до наближення до новацій у світовій історичній науці. У полі їхньої уваги опинилися проблеми історизму, рушійних сил, творців історії⁴¹. Історіографічні розвідки опанували жанр інтерв'ю, де відобразилося бачення дослідниками сучасних історичних студій⁴². Проте зазначені зміни не означали розриву з попереднім історичним знанням або його повне заперечення. Через формулу «вчорашні праці – це старт для сьогоднішніх досліджень, а сьогоднішні – початок завтрашніх»⁴³ фахівці вирішили філософськи орієнтовану проблему вірогідності та спадковості історичного знання, нагромадженого за різних соціальних і суспільних обставин.

Говорячи про результати розвитку досліджень національної історіографії ХХ ст. за період політики реформ та відкритості, китайські історики наголошують на їх надзвичайній плідності завдяки, у першу чергу, змінам історичних умов. Китайська історіографія як наукова дисципліна пройшла шлях від компіляції, сфокусованої на здобутках окремих істориків або працях, до усвідомлення соціальних функцій дослідження минулого, розширивши тематичне поле за рахунок філософії історіографії. При цьому було виявлено певні специфічні, із погляду європейця, закономірності історії самої історичної науки в Китаї. Одним із базових її законів вважається усвідомлення того, що історичні розвідки за будь-якої історичної доби відображають ті цінності, з якими вона асоціюється. Наприклад, династія Цінь (221–206 рр. до н.е.) відома своїми ритуалами, за династії Тан (618–907 рр.) на високий щабель ставилася міцна родина. Інший об'єктивний закон розвитку китайської історіографії може бути сформульовано наступним чином: «Кожна видатна та впливова подія національної історії обов'язково зафіксована в не менш впливовому дослідженні, з нею пов'язаному». Стан історіографії національної історії дозволяє визначити її подальший розвиток у двох основних напрямках: 1) вивчення історичних розвідок, присвячених етнічним групам у країні; 2) дослідження провідних тенденцій світового поступу історіографії⁴⁴.

Зазначені результати не були б такими яскравими без зрушень у теорії історичного знання. Після проголошення політики реформ та відкритості в

⁴¹ Thirty years of Chinese history. – P.497.

⁴² Ibid. – P.498.

⁴³ Ibid. – P.501.

⁴⁴ Ibid. – P.504–505.

1978 р. китайська історична наука зіткнулася з доволі складним питанням щодо методологічної бази досліджень. Відповідь на нього не була однозначною, проте виявилася достатньою для подальшого прогресу історичних розвідок: з урахуванням специфіки конкретного об'єкта дослідження неухильно дотримуватися принципів історичного матеріалізму, не протиставляючи інноваціям⁴⁵. Така позиція свідчить про глибоке коріння історичного матеріалізму у сучасній китайській соціогуманітарній традиції. Спираючись на зазначений підхід, фахівці теоретично узагальнили результати цілої низки дискусій із питань, що вважаються першочергово важливими для розуміння особливостей китайського минулого загалом. Серед них була окрема група проблем (так звані «п'ять золотих квітів»), що набули принципово нового тлумачення порівняно з попередньою періодом (до 1978 р.), а саме вододіл між рабовласницьким і феодальним суспільствами в Китаї, форми феодальної земельної власності, селянські війни, ознаки зародження капіталізму, формування найчисельнішої⁴⁶ у країні та сучасному світі ханьської національності. При цьому деякі китайські історики апелювали до досвіду інших соціогуманітарних наук (зокрема політичної економії при з'ясуванні етапів розвитку феодального суспільства)⁴⁷, використовуючи їхній дослідницький інструментарій для вирішення певних завдань, ставили питання про розширення кола дискусійних проблем соціальної історії, історизму, методології історіографії⁴⁸.

Китайські історики також виявили неабиякий інтерес до західної історіографії у цілому, розвитку історичного знання на парадигмальному підґрунті західного типу історичного мислення⁴⁹. Цей інтерес був закономірним, адже з 1950-х рр. у національній науці не відбувалися наукові дискусії з приводу теорії історії, тобто теоретичної бази, яка покликана обслуговувати потреби історіографії як окремої наукової дисципліни. Із другої половини 1980-х рр. на основі розуміння відмінності теорії історичного знання та історичних теорій (останні апелюють до об'єктивної історії, що є послідовністю подій) активно стверджувалася практика звернень до теоретичної спадщини західної науки. Головними науковими школами на середину 1990-х рр. китайські фахівці вважали неокантіанство, неогегельянство, культурно-морфологічну теорію, західний марксизм, лібералізм, аналітичну історичну філософію, школу життя тощо⁵⁰. Вони поставили на порядок денний та вирішили завдання дослідити з погляду макроперспектив історіографії (як національної, так і за межами країни) специфічні риси, які забезпечують її розвиток⁵¹, зв'язати її здобутки з національною культурою⁵². Теоретичні проблеми історіографії досліджувалися через екстраполяцію спостережень і методів інтегрованих теорій на спеціальні розвідки, перш за все на нові тренди історичних досліджень. Зокрема було

⁴⁵ Ibid. – P.507.

⁴⁶ [Електронний ресурс]: <http://arts.imextrade.ru/education/nationalities-of-china/21-china-hanzu/>; Брук С.И. Население мира: Этнодемографический справочник. – Москва, 1986. – С.275.

⁴⁷ Thirty years of Chinese history. – P.511.

⁴⁸ Ibid. – P.512.

⁴⁹ Ibid. – P.514.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid. – P.520.

⁵² Ibid. – P.523.

виявлено інтерес до перетину мікро- й макроісторії в регіональній соціальній історії (співвідношення традиційної та регіональної історії, урбаністика, регіональні суспільства та соціальні класи), усної історії⁵³.

Актуальні у сучасній світовій історичній науці традиції розвитку модерних історичних субдисциплін і напрямів досліджень, які стверджуються в китайському історичному наративі з проголошенням політики реформ та відкритості, було презентовано китайськими дослідниками минулого на сесіях конгресу. На особливу увагу заслуговує той факт, що фахівці активно працювали у проблемно-тематичному полі глобальної історії незалежно від сесійної теми та її жанрової специфіки. Загальновизнано, що в основі глобальної історії є доволі суперечлива в концептуальному плані історія глобалізації⁵⁴. Але це не завадило науковому пошуку. Глобальна історія, яка стала на початку XXI ст. надзвичайно актуальним напрямом досліджень, відкрила перед китайськими вченими широкі перспективи конструювання минулого з огляду на задоволення вже згадуваної суспільної потреби бути свідомими національної специфіки в історичних розвідках. Можливості дотичних брендів – усесвітня та транснаціональна історія, кроскультурні дослідження, історія навколишнього середовища, дослідження людської активності на морі – також були затребувані. З'ясування генезису сталих у довготерміновій історичній перспективі культурно-господарських зв'язків між різними народами та участь у них етнічних спільнот Китаю відбувалося в контексті природних особливостей і соціальних факторів.

Звичайно, найбільш цікаві та переконливі свідчення результатів наукового пошуку національної дослідницької традиції в галузі глобальної історії було представлено у сесіях головної теми: «Китай у глобальній перспективі». Представниця Академії суспільних наук Вен Мін у доповіді «Перетворення срібла на гроші в Китаї: династія Мін⁵⁵ та глобальні взаємодії» розглянула процес, що зафіксований у назві виступу, як складову частину економічної глобалізації. Виходячи із загальновизнаної хронологічної межі початку цього процесу (XVI ст.) та спираючись на широку джерельну базу доповідачка довела, що перетворення срібла на гроші в мінському Китаї фактично розпочалося до XVI ст., остаточно ствердившись уже за умов глобальних змін. Країна відчувала нестачу коштовного металу (при вичерпуванні власних ресурсів) і змушена була його імпортувати, а це посилювало її зв'язки зі світовим (глобальним) ринком. Спостереження Вен Мін стали обґрунтуванням для заперечення висловленої фахівцями з економічної історії А.Гіральдесом та Д.Флінном тези про 1571-й як рік народження глобальної торгівлі⁵⁶. Отже уявлення про когерентність світового історичного процесу у сучасній китайській науці виявилось базою для досягнення плідних результатів у дослідженнях як власного минулого, так й історії інших народів у різні часи.

Робота китайських фахівців в рамках інших сесій засвідчила активне

⁵³ Thirty years of Chinese history. – P.523–524.

⁵⁴ Глобальная история – форма модернизации исторического образования // Alma Mater: Вестник высшей школы. – 2012. – №10.

⁵⁵ Період правління династії Мін: 1368–1644 pp.

⁵⁶ Ming W. China Silver monetarization: Ming dynasty China and global interaction // The 22nd International Congress of Historical Sciences. – Bulletin III. – P.2–3.

використання міждисциплінарних підходів для здійснення розвідок у предметному полі глобальної історії. Показове тут обговорення практики всесвітніх виставок як внеску в порівняльну історію культури. Відстежуючи розвиток світової історії у фокусі виставок, китайські фахівці дійшли висновку, що останні були свого роду маркером глобальних змін і досягнень у сферах політики, культури, економіки, науки, визначаючи перспективи їх розвитку⁵⁷. При цьому було наголошено на особливій вазі Експо-2010 у Шанхаї, яка чітко поставила питання про подальшу долю урбанізації: має цей процес бути урбанізацією інтелекту чи праці?⁵⁸ Таким чином, розширення методів досліджень дозволило китайським фахівцям ставити на порядок денний особливо актуальні суспільні проблеми.

Отже виконання своїх соціальних функцій історична наука у КНР за добу глибоких суспільних змін, що настала після 1978 р., здійснювала різними шляхами. Завдяки прогресу історичної освіти, розвитку кадрового потенціалу та створенню розгалуженої інфраструктури національної науки накопичення нового знання стало пріоритетним. Супроводжували цей процес численні наукові дискусії з вітчизняної та всесвітньої історії, участь у роботі міжнародних спеціалізованих організацій. Було розв'язано проблему зв'язку з історичним знанням попередньої доби завдяки відмові від лівацьких тлумачень матеріалістичного розуміння історії та стратегії розширення його меж шляхом звернення до світової спадщини історичної науки, активного її засвоєння. Удосконалюючи дослідницький арсенал, китайські історики здійснювали «інвазії» у суміжні галузі соціогуманітарного знання (соціологію, політекономію, економіку, географію та ін.). Таким чином, теорія історичного знання й історіографія як окрема наукова дисципліна активно реагували на потреби розвитку предметної історії у відповідності до змін у суспільстві. У зазначені способи історична наука не тільки розвивалася й виступала самодостатньою системою, але, руйнуючи табу, шукала та знаходила відповіді на актуальні для країни питання щодо її минулого.

⁵⁷ ST19 Researches on the history of World Exhibitions: Contributions to a Comparative Cultural History // Ibid. – Bulletin V. – 2015, 26 August. – P.23.

⁵⁸ Ibid.

The article is associated with the Chinese historical science development from the reform and opening up policy beginning (1978) till the 22nd International Congress of Historical Sciences (2015). The national historical sciences implemented successfully their own social functions. Chinese historical sciences developed according to world historical knowledge main trends. The article outlined a number of subjects allowing above-mentioned assertions to be corroborated.

Keywords: *theory of historical knowledge, historiography, global history, The 22nd International Congress of Historical Sciences, social functions of science, People's Republic of China.*

